

*Зубкова Л. А.,
ад'юнкт кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ РОЗГЛЯДУ СПОРІВ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СТРАХУВАННЯМ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. У статті досліджено проблеми, які виникають під час розгляду судами загальної юрисдикції цивільних спорів, які виникають у сфері страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Автором зроблено узагальнення практики розгляду спорів судами загальної юрисдикції, проведено аналіз правильності застосування судами законодавства, що регулює вказаний вид страхування, а також визначено найбільш поширені проблеми, які вказують на необхідність внесення змін у чинне законодавство. Результати дослідження можуть використовуватись під час вироблення пропозицій з удосконалення законодавства щодо страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, а також для практичного застосування під час правозастосування.

Ключові слова: страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, правозастосування, проблеми судової практики, страхування.

Постановка проблеми. Одним із головних показників правильного регулювання відносин зі страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів є невелика кількість судових справ між сторонами страхових правовідносин, а також єдність підходів у розгляді судами спорів, що виникають із вказаних правовідносин.

Тому для визначення проблемних моментів правозастосування норм щодо страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та відповідних договірних правовідносин необхідно провести ґрунтовне дослідження судової практики.

При цьому сукупність реальних проблем правозастосування є основою для розробки обґрунтованих пропозицій щодо внесення змін до законодавства з метою якісного покращення функціонування інституту страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та, відповідно, виконання покладених на нього функцій.

Теоретичним підґрунтям нашого дослідження є праці Л.М. Баранової, Т.І. Бегової, В.І. Борисової, П.С. Голуба, Ю.О. Заїки, Н.М. Копилкової, О.С. Красільникової, О.О. Кульчія, О.Ф. Мельник, К.Ю. Маслової, Л.М. Мельникової, В.М. Никифорака, О.О. Посох, С.А. Пилипенко, Т.М. Рассолової, І.В. Спасібо-Фатєєвої, О.А. Файер, В.Л. Яроцького та інших.

Дослідження практики розгляду спорів, які виникають із відносин щодо страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, частково здійснювалось у дисертаційному дослідженні О.О. Кульчія «Правове регулювання договірних відносин обов'язкового

страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Однак комплексних досліджень у цій сфері на сьогодні немає. Отже, розгляд та аналіз практики розгляду спорів, які виникають із відносин щодо страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, є актуальним як із практичної, так і доктринальної точки зору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш поширеним способом захисту прав та законних інтересів сторін відносин, які виникають із приводу страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, є судовий спосіб. Водночас дослідження практики судового розгляду спорів дозволяє найбільш наявно визначити проблеми правового регулювання, які є актуальними для правозастосування.

Під час ухвалення рішень суди застосовували Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), Закон України «Про страхування», главу 67 ЦК України, Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 1 липня 2004 року (з наступними змінами та доповненнями). Окрім того, посилалися на постанову Пленуму Верховного Суду України № 4 від 1 березня 2013 року «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки», узагальнення судової практики «Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з договорів страхування» тощо.

Аналізуючи судову практику застосування місцевими та апеляційним судом норм чинного законодавства під час розгляду спорів, що виникають із договорів страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, слід зазначити, що суди в основному правильно застосовують правові норми, що підлягають застосуванню до цих правовідносин. При цьому існує низка недоліків та суперечностей у судовій практиці.

Однією з проблем практики є застосування до страхових правовідносин ст. ст. 1166, 1167, 1187, 1188 Цивільного кодексу України, що в певних випадках є неправильним, оскільки вказані статті застосовуються до деліктних (позадоговірних) правовідносин. На нашу думку, застосування статей, що регулюють загальні підстави цивільно-правової відповідальності в позадоговірних відносинах, є недоцільним, оскільки питання відшкодування шкоди, завданої застрахованою особою, здійснюється в порядку, визначеному договором страхування та нормами страхового права, так само, як і регресне відшкодування, що здійснюється в порядку ст. 38 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

Цікавою також є практика застосування загальних статей ЦК України як спеціальних до відносин зі страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Так, Колегія суддів судової палати з розгляду цивільних справ Апеляційного суду міста Києва в справі № 753/17138 /13-ц від 16 квітня 2014 року зазначила, що, враховуючи зміст ст. 38 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», під час розгляду справ за позовами страховиків за полісами обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників наземних транспортних засобів чи Моторного (транспортного) страхового бюро України до винних осіб про стягнення сум виплаченого страхового відшкодування слід виходити з того, що такі суми стягуються в порядку регресу відповідно до вимог спеціального законодавства – Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», положення ст. 993 ЦК України та ст. 27 Закону України «Про страхування» до цих правовідносин не застосовуються.

Крім того, як звертає увагу апеляційний суд, у цьому випадку, передбаченому ст. 38 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», праву страховика чи Моторного (транспортного) страхового бюро України на отримання від винної особи в порядку регресу суми виплаченого страхового відшкодування кореспондується обов'язок винної особи (особи, діями якої завдана майнова шкода) відшкодувати заподіяну нею шкоду, передбачений ст. 1188 ЦК України. Посилання на положення ст. 1187 ЦК України є неправильним, оскільки за умови заподіяння шкоди, завданої внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки (має місце в такому разі), ст. 1188 ЦК України є спеціальною нормою [1].

Враховуючи те, що в Законі України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» існує проблема з визначенням понять «власник транспортного засобу», «правомірний володілець» тощо, на що більш детально було звернуто увагу в інших наших роботах, у судовій практиці існує проблема визначення суб'єктного складу страхових правовідносин.

Доволі цікавим є рішення Апеляційного суду Донецької області в справі № 22-ц/775/18/2014(м) від 18 лютого 2014 року. Як встановлено судом, і це підтверджується матеріалами справи, 17 травня 2011 року о 17.20 год. на перехресті пр. Леніна та пр. Будівельників в м. Маріуполі з вини водія ОСОБА_2, який керував автомобілем марки «Mercedes», державний реєстраційний номерний знак НОМЕР_1, відбулась дорожньо-транспортна пригода, у результаті якої був пошкоджений автомобіль марки «Ford», державний реєстраційний номерний знак НОМЕР_2, належний позивачу, яким керувала ОСОБА_3. Водій ОСОБА_2 порушив вимоги п. 13.1 Правил дорожнього руху України, у результаті чого відбулося зіткнення автомобілів та їх пошкодження. За постановою Жовтневого районного суду міста Маріуполя Донецької області від 13 червня 2011 року водій ОСОБА_2 підлягає адміністративному стягненню у вигляді штрафу.

Сума матеріальної шкоди згідно зі звітом експертної компанії «Укравтоекспертиза» № 15023/1 про експертну оцінку пошкодженого транспортного засобу позивача від 25 червня 2011 року становить 5506,76 грн., що включає вартість відновлювального ремонту (2753,38 грн).

Відповідно до полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів № ВС/4597854 цивільна відповідальність ОСОБА_6 як власника автомобіля «Mercedes», держномер НОМЕР_1, застрахована в ТДВ «СТДВ «Глобус» на період 28 грудня 2010 року – 27 грудня 2011 року.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції виходив із доведеності вини в ДТП водія ОСОБА_2, який керував забезпеченим транспортним засобом; доведення до відома страхового товариства «Глобус» відомостей про настання ДТП, що є підставою для стягнення на користь позивача страхового відшкодування зі страховика в розмірі вартості матеріальної шкоди за вирахуванням суми франшизи.

У суді апеляційної інстанції представники позивача ОСОБА_1 – ОСОБА_4 та представник ОСОБА_2 – ОСОБА_5 пояснили, що керування ОСОБА_2 автомобілем «Mercedes» станом на момент ДТП відбувалось із дозволу присутнього в цьому транспортному засобі власника ОСОБА_6, цивільна правова відповідальність якого як власника автомобіля застрахована відповідачем СТДВ «Глобус».

Матеріали справи про адміністративне правопорушення щодо винного в настанні ДТП водія ОСОБА_2 не містять відомостей про його притягнення до передбаченої законом відповідальності за керування транспортним засобом без достатніх правових підстав.

Відповідно до абз. 2 ст. 6 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 1 березня 2013 року № 4 «Про деякі питання застосування судами законодавства при вирішенні спорів про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки», якщо особа під час керування транспортним засобом має посвідчення водія на право керування транспортним засобом відповідної категорії та реєстраційний документ на транспортний засіб, переданий їй власником або іншою особою, яка на законній підставі використовує такий транспортний засіб, то саме ця особа буде нести відповідальність за завдання шкоди (п. 2.2 Правил дорожнього руху України).

Відтак, зважаючи на наявність у водія ОСОБА_2 під час керування посвідчення водія та реєстраційного документа на керований транспортний засіб, посилання ТДВ «Глобус» в апеляційній скарзі на відсутність даних про законність керування цією особою забезпеченим транспортним засобом не є слушними та не можуть бути підставою для відмови у виплаті страхового відшкодування в обумовлених страховим договором межах.

Згідно з п. п. 33.1, 33.1.2 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» № 1961-IV (у редакції на момент ДТП) учасники дорожньо-транспортної пригоди зобов'язані вжити заходів для невідкладного, але не пізніше трьох робочих днів, повідомлення страховика, з яким було укладено договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, або у випадках, передбачених цим законом, Моторне транспортне страхове бюро про настання дорожньо-транспортної пригоди.

Отже, спеціальним законом визначено не тільки обов'язок страхувальника або водія забезпеченого транспортного засобу повідомити страховика, а й потерпілу особу. У такому разі не спростовано факту звернення до СТДВ «Глобус» із повідомленням про ДТП водія ОСОБА_2 і потерпілої сторони – ОСОБА_1.

Під час розгляду справи судом першої інстанції та в апеляційному суді ТДВ «СТДВ «Глобус» не доведено наявності порушення з боку страховальника положень договору, яке б перешкодило страховику переконатись у визначенні обставин, що свідчать про те, що подія є страховим випадком, а також пересвідчитись у характері та розмірі збитків.

Тому посилання страхової компанії на положення п. 5 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про страхування», п. 5 ч. 1 ст. 991 ЦК України щодо неповідомлення про ДТП страховика безпосередньо ОСОБА_6 чи ОСОБА_2, у чому страхова компанія вбачила можливість відмови у виплаті страхового відшкодування, є необґрунтованими.

Доводи апеляційної скарги ТДВ «СТДВ «Глобус» із приводу відсутності підстав для визнання ДТП страховим випадком і виплати страхового відшкодування за умовами договору страхування № ВС/4597854 не є доведеними та з огляду на ненадання нових доказів чи матеріалів у ході апеляційного провадження в справі не спростовують правильність висновку суду першої інстанції в цій частині, що ґрунтуються на положеннях глави 67 ЦК України, законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», зведених з урахуванням роз'яснень у постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 4 від 1 березня 2013 року.

При цьому рішення суду підлягає зміні в частині розміру стягнутого відшкодування з урахуванням положень ст. 303 ч. 3 Цивільного процесуального кодексу України, ч. ч. 16, 17 ст. 9 Закону України «Про страхування», ст. 29 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», абз. 3 ч. 1 ст. 988 ЦК України та ч. 17 ст. 9 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Реальними збитками є витрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (ст. 22 ЦК України).

До числа страхових виплат, що мають здійснюватись за рахунок страховика, законодавець не відносить втрату товарної вартості автомобіля, пошкодженого в ДТП. Отже, така компенсація сплачується потерпілій стороні безпосереднім завдавачем шкоди або особою, яка на відповідній правовій підставі керує транспортним засобом (п. 6 вказаної постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 4), цивільно-правова відповідальність власника якого застрахована.

Як з'ясовано спеціалістом-автотоварознавцем у звіті експертної компанії «Укравтоекспертиза» № 15023/1, визначена загальна вартість матеріальної шкоди, спричинена власникові пошкодженням його автомобіля в ДТП, з урахуванням нульового показника фізичного зносу транспортного засобу в розмірі 5506,76 грн., що складається з двох позицій: вартості відновлювального ремонту в сумі 2753,38 грн. і втрати товарної вартості автомобіля в сумі 2753,38 грн.

Тому апеляційний суд приходять до висновку, що з урахуванням положень ст. 12.1 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» № 1961-IV, за яких франшиза не стягується, зі страховика на користь позивача підлягає стягненню сума реальних матеріальних збитків, що дорівнюють варто-

сті визначеної суми відновлювального ремонту, за вирахуванням обумовленої договором страхування суми франшизи [2].

Наведене рішення Апеляційного суду Донецької області порушує низку важливих для практики питань: 1) володіння транспортним засобом особою, яка не зазначена в страховому полісі, що вже було нами досліджено; 2) розмір та види збитків, які відшкодовуються страховику; 3) процедура повідомлення страховика застрахованою особою під час ДТП.

Висновки. Отже, судова практика вказує на наявність таких проблемних моментів:

- встановлення розміру завданих транспортному засобу збитків;
- застосування до страхових правовідносин ст. ст. 1166, 1167, 1187, 1188 Цивільного кодексу України, що в певних випадках є не виправданим, оскільки вказані статті застосовуються до деліктних (позадовірних) правовідносин;
- проблему щодо визначення суб'єктного складу страхових правовідносин, зокрема визначенням понять «власник транспортного засобу», «правомірний володілець» тощо;
- неузгодженість процедурних етапів виконання договорів страхування тощо.

Література:

1. Рішення Апеляційного суду міста Києва в справі № 753/17138/13-ц від 16 квітня 2014 року // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38289389>.
2. Рішення Апеляційного суду Донецької області в справі № 22-ц/775/18/2014(м) від 18 лютого 2014 року // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41397526>.
3. Про страхування : Закон України станом на 11 квітня 2014 року // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів : Закон України, станом на 23 грудня 2014 року // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1961-15>.
5. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 461.

Зубкова Л. А. Проблемные вопросы судебной практики рассмотрения споров в связи со страхованием гражданско-правовой ответственности владельцев транспортных средств

Аннотация. В статье исследованы проблемы, возникающие при рассмотрении судами общей юрисдикции гражданских споров, возникающих в сфере страхования гражданско-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств. Автором сделано обобщение практики рассмотрения споров судами общей юрисдикции, проведен анализ правильности применения судами законодательства, регулирующего указанный вид страхования, а также определены наиболее распространенные проблемы, которые указывают на необходимость внесения изменений в действующее законодательство. Результаты исследования могут использоваться при выработке предложений по совершенствованию законодательства о страховании гражданско-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств, а также для практического применения при правоприменении.

Ключевые слова: страхование гражданско-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств, правоприменения, проблемы судебной практики, страхование.

Zubkov L. Issues of judicial practice disputes in connection with the insurance of civil liability of vehicle owners

Summary. In the article the problems that arise when considering the general courts of civil disputes arising in insurance of civil liability of owners of vehicles. The author has been generalized practice of considering disputes by courts of law, the analysis of the correctness of courts of law governing the

specified type of insurance, and also the most common problems point to the need for changes in the existing legislation. Results of the study can be used in the formulation of proposals to improve legislation on insurance of civil liability of owners of vehicle and to the practical application in law enforcement.

Key words: insurance of civil liability of owners of vehicles, enforcement problems litigation, insurance.